

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ КОНТРАСТУ І ПАРАДОКСУ В ОПОВІДНІЙ ПРОЗІ ОСКАРА УАЙЛЬДА

Ялошенко Г.Д.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Робота присвячена аналізу семантично і функціонально подібних мовних явищ контрасту і парадоксу. Аналіз проведений на прикладах оповідної прози англійського письменника Оскара Уайльда. Виділено специфічні механізми створення, конкретну семантику та особливості функціонування цих прийомів. Враховано емоціонально-естетичні функції зазначених стилістичних засобів. Виявлено їх зв'язок не тільки зі змістом конкретних художніх творів, але і з загальними теоретичними поглядами письменника.

Ключові слова: контраст, парадокс, протиріччя, стилістичні прийоми антонімії, контрасту, оксюмору, парадоксу.

Постановка проблеми. Оскар Фінгал О'Флаєрті Віллс Уайльд (1854–1900) – відомий англійський письменник, автор поезій, казок, комедій, гостросюжетних новел, один із найславніших письменників свого часу, глибокий, оригінальний мислитель, який запропонував нове розуміння мистецтва та його ролі в житті людини і суспільства [6]. Одних дослідників він більше цікавить як драматург, інших як есеїст і критик, але ті й інші не заперечують його значення як «короля парадоксу».

Сучасні науковці досліджують різні проблеми та джерела творчості О. Уайльда: моральні, філософські, стилістичні. За останні десятиліття характер публікацій про Уайльда істотно змінився, з'явилось багато окремих видань, що свідчать про відродження серйозного інтересу до його творчості, у роботах починає превалювати діалектичний підхід. Все глибше і професійніше розглядається творчість О. Уайльда у контексті складних обставин його життя [1, с. 14]. Разом з тим посилюється інтерес до проблем форми його творів, особливостей їх структури та мови, композиції, стилю, до питання про місце контрасту і парадоксу в творчості Уайльда.

Прийом парадоксу і прийом контрасту виявляються найбільш частотними в системі різних стилістичних прийомів імпліцитного вираження оцінки, очевидно, в силу того, що вони глибоко та ефективно оцінюють епоху О. Уайльда, яку можна було б охарактеризувати як епоху парадоксів і контрастів. Саме тому вважається доцільним детально і всебічне вивчення прийомів контрасту і парадоксу у оповідній прозі О. Уайльда, а також аналізу цих прийомів з точки зору лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що детально займалися питанням лінгвістичної та стилістичної характеристики прийомів контрасту і парадоксу, можна особливо виділити Г. Я. Семен, А. А. Дживанян і Б. Т. Ганєєва. Природу контрасту і парадоксу в контексті творчості О. Уайльда аналізують Ю. Я. Кіссел [3], О. К. Денисова, Н. Ю. Шпекторова, Н. Т. Федоренко, Б. Т. Ганєєв. Вони доводять, що контраст і парадокс являють собою структурно-семантичну єдність, в якій стилістичні ефекти породжуються різними порушеннями семантичної та семантико-синтаксичної сполучуваності їх компонентів.

Інтерес до англійського декадансу і безпосередньо до особистості О. Уайльда був присутній не тільки в західному, але і в російському літературознавстві. Вивченням складних явищ життя і творчості О. Уайльда займалися А. Волинський, З. Венгерова, Л. Аксельрод [2], та ін. Російська критика «загалом розділяє усталену західно-європейською критикою оцінку, згідно якої щедро обдарований і глибоко нещасливий митець був чистим естетом і проповід-

ником крайнього аристократичного індивідуалізму» [2, с. 13]. Особливий вклад у наше дослідження внесла робота О. В. Акімової [1], яка наводить комплексний літературно-стилістичний аналіз контрасту і парадоксу в прозі О. Уайльда.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наукова новизна роботи полягає у вивченні творчості англійського автора на стику лінгвістики тексту та теорії дискурсу. Аналіз вивченої літератури показує, що, незважаючи на незгасний інтерес до творчості Уайльда, серед великої кількості досліджень, що дозволяють розглядати творчість письменника-парадоксалиста в контексті складних обставин його життя, немає ще дослідження, в якому питання про контрасти та парадокси Уайльда стали б відправною точкою для лінгвістичного аналізу його оповідної прози.

Таким чином, наша робота *полягає* у виявленні основних факторів, що зумовили використання О. Уайльдом стилістичних прийомів контрасту і парадоксу; виділенні особливостей формування та функціонування цих прийомів та їх впливу на сприйняття читачами твору; *виявляється* у проведенні особистих спостережень; *відбувається* через аналіз літератури та наукових статей.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз механізмів створення і особливостей функціонування прийомів парадоксу і контрасту в англійській мові, їх ролі в оповідній прозі Уайльда з урахуванням емоціонально-естетичної функції зазначених стилістичних засобів та виявлення їх зв'язку не тільки зі змістом конкретних художніх творів, але і з загальними теоретичними поглядами письменника.

Об'єктом дослідження виступають стилістичні прийоми контрасту і парадоксу у контексті естетичних поглядів Уайльда, зокрема у його оповідній прозі. Основою роботи є підхід до літературно-лінгвального парадоксу як до явища двоякого, логіко-мовленевого; головна увага приділяється аналізу логічної основи парадоксу, яка визначається специфікою мислення Уайльда, його філософсько-естетичними поглядами і критичним сприйняттям дійсності.

Виклад основного матеріалу. Парадоксальність Уайльда в складній формі відображає трагічні парадокси його епохи [1, с. 27]. Культурно-історичні протиріччя того часу, парадоксальність суспільної ситуації і літературного життя вікторіанської Англії, її ідеологічних і моральних уявлень породжують парадоксальність мислення та контрастне сприйняття дійсності, що стають важливою стороною світовідчуття і не могли не відбитися у творах письменника низкою мовних та стилістичних засобів, що утворюють прийом контрасту і парадоксу.

Звернімося до поняття контрасту. Контраст у сучасній лінгвістичній науці розглядається, головним

чином, як спосіб вираження відношень зіставлення і протиставлення. Структурно-семантичні ознаки контрасту полягають у тому, що в його організації неодмінно беруть участь парні компоненти, саме їх наявність надає контрасту структурної симетричності.

Лінгвістичний і стилістичний прийоми контрасту вивчаються багатьма науковцями: контраст як принцип організації художнього тексту представлений в роботах Н. А. Купіної, Н. К. Соколової, Н. С. Болотнєвої. Дослідники представляють контраст як протиставлення предметів і явищ, виражене системою різноманітних зображально-виражальних засобів.

Контраст розглядається науковцями як різновид опозиції, як композиційно-стилістичний принцип розгортання мови, як один з принципів «висунення», як принцип організації поетичного тексту. До лінгвістичних засобів, за яких реалізується контраст, відносяться антоніми, як мовні, так і контекстуальні. Контраст набагато ширше від антонімії, він може бути заснований, наприклад, на відмінностях між словами, в той час як антонімія вимагає певних логічних відносин між ними.

Поряд з лексичними засобами, що організують контраст, виділяють стилістичні прийоми анти тези та оксюморона. Їхньою характерною рисою є обов'язкова наявність протиставлення. Однак оксюморон відрізняється від анти тези тим, що являє собою єдине словосполучення, в анти тези ж повинно бути два контрастні поняття.

Аналіз оповідної прози О. Уайльда виявив величезну кількість прикладів антонімії. Метод контрастного протиставлення переслідує ряд цілей, головна з яких – показати недосконалість сучасного життя, виразити соціальні, релігійні, філософські протиріччя, виявити соціальний контраст, що лежить в основі сучасного життя. Головними засобами утворення контрасту є антоніми (1), стилістичний прийом анти тези (2), оксюморону (3):

(1) (1) «... **the rich making merry in their beautiful houses, while the beggars were sitting at the gates, ... the white faces of starving children looking out listlessly at the black streets**» (*The Happy Prince*, p. 36).

Субстантивованій прикметник *the rich* і антонімічний йому іменник *the beggars* і словосполучення з антонімами *white – black* у прикладі (1) створюють контраст, доводячи, що головне протиріччя життя – соціальне – лишається невирішеним: виказавши явну симпатію до бідняків, Уайльд показує, що жодних змін у людських взаємовідносинах не трапляється, що бідні лишаються бідними, багаті – багатими.

(2) «**There is no such thing as a moral or an immoral book. Books are well written or badly written**» (*The Picture*, preface, p. 5).

У прикладі (2) протилежні за значенням прикметники *moral – immoral, well written – badly written* відносяться до одного іменника *book* і характеризують його з різних сторін, що є одним з різновидів анти тези.

(3) «**Every good storyteller nowadays starts with the end, and then goes on to the beginning, and concludes with the middle**» (*The Devoted Friend*, p. 57).

У прикладі (3) маємо справу з парадоксальним твердженням, що містить оксюморонні конструкції *start with the end i conclude with the middle*. З точки зору логіки, розпочинають завжди з початку, а закінчують кінцем. Інший варіант можливий у Уайльда: іменники *beginning, middle i end* міняються місцями, а отримані судження вважаються, до того ж, ознаками «доброго оповідача».

Звернімося до поняття парадоксу. Парадоксом вважається вислів чи судження, що різко розходиться

ся з загальноприйнятою, традиційною думкою або здоровим глуздом [5, с. 351]. Парадокс в літературі є свого рода суб'єктивною істиною, що підсилює неминучу суб'єктивність авторського висловлювання.

Стилістичний прийом парадоксу допомагає О. Уайльду у створенні конкретних художніх образів, через які розкривається ідейний зміст твору і які чинять на нас емоційно-образний вплив [3, с. 75-77]. По-перше, парадокс є одним з основних засобів сюжетної побудови творів письменника. По-друге, парадокси виступають засобом мовної характеристики персонажів його творів. Мовленнєві і логіко-мовленнєві парадокси стають невід'ємною частиною оповідання.

Поняття літературного (літературно-художнього) парадоксу та парадоксу як фігури мови не тотожні і не взаємозамінні. Парадокс як фігура мови має точки перетину з літературно-мистецьким парадоксом. Стилістичний прийом виступає засобом створення літературно-художнього парадоксу.

Парадокс вивчається дослідниками мовних засобів створення комічного ефекту [цит. за 4, с. 34]. Подібно афоризму, парадокс може функціонувати самостійно. Однак не всім парадоксам властива афористичність, так само як і не всім афоризмам – парадоксальність. Подібного роду спостереження привели до відділення власне афоризмів від парадоксальних афоризмів. Прикладом парадоксального афоризму є таке висловлювання Уайльда:

(4) «**The only way to get rid of a temptation is to yield it,**» (*The Picture*, p. 26).

Парадоксальність міститься у тому, що словникові антоніми *to get rid of – to yield* у прикладі (4) використані стосовно одного і того ж іменника *temptation*. Афористичності приклад (31) набуває завдяки лаконічній формі і узагальненості, завершеності думки.

Гротеск є комедійним парадоксом, що сполучає протилежність. Зближуючи далеке, поєднуючи взаємовиключне, порушуючи звичні уявлення, гротеск у мистецтві родинний парадоксу в логіці [цит. за 4, с. 28].

Таким чином, гротеск – перебільшення, при якому сатиричне поєднується з фантастичним; це цілеспрямоване загострення за допомогою фантастичного зображення. Прикладом гротескного перебільшення є таке висловлювання О. Уайльда:

(5) «**I have the greatest contempt for optimism. The basis of optimism is a sheer terror**» (*The Picture*, p. 94).

У прикладі (5) автор свідомо ототожнює несумісні поняття *optimism i sheer terror*. Страх як основа оптимізму значно перебільшений, що підкреслюється означенням *sheer*. Поняття «страх», таким чином, персоніфікується, в уяві читача формується гротескний перебільшений образ.

Серед засобів побудови парадоксальних висловлювань слід виділити прийом поновлення фразеологічних одиниць. Фразеологічні одиниці надають кожному висловлюванню жвавості і виразності. Одним з видів поновлення фразеологічних одиниць є оказіональна заміна одного з компонентів іншим словом. Це може бути синонімом або антонімом, словом, близьке за своєю звуковою формою, або навіть будь-яке слово, яке визначається контекстом, наміром мовця або письменника. Багато синонімічних заміни існують у мові як варіанти сполучення. Їх поява викликана прагненням до більшої виразності, оскільки фразеологічні одиниці втрачають її завдяки частому вживанню. Наприклад, поряд з поєднаннями «*to cry (to shout) blue murder*» зустрічається поєднання «*to scream blue murder*» [4, с. 51]. Розглянемо такий приклад:

(6) «**The amount of women in London who flirt with their own husbands is perfectly scandalous.** It

looks so bad. It's simply washing one's clean linen in public» (The Picture, p. 178).

У прикладі (6) прикметник *dirty* з фразеологізму *to wash one's dirty linen in public* замінений прикметником *clean* для досягнення певного стилістичного ефекту. Таке явище називається антонімічною підстановкою. Антонімічні підстановки є більш виразними і часто носять індивідуальний характер. Вони вже є стилістичним прийомом не мови, а мовлення. Антонімічні підстановки служать не тільки для створення більшої експресивності, але, завдяки своїй несподіваності і парадоксальності можуть створювати і гумористичний ефект.

Принцип парадоксу покладений в основу більшості оповідних творів Оскара Уайльда. За цим принципом побудовані, наприклад, «The Canterville Ghost», де не люди жахаються від примари, а грубий матеріалізм сім'ї американського посла робить нестерпним існування розкішного англійського привади; «Lord Arthur Savile's Crime», де почуття порядності штовхає молодого аристократа на вбивство, а жертвою власного передбачення виявляється невдачливий хіромант; «The Model Millionaire», де з'ясовується, що людина, що позувала художникові в мальовничому лахмітті жебрака, насправді багатющій банкір, який винагороджує юнака, що введений в оману цим жалюгідним лахміттям і віддає «жебраку» свій останній золотий.

Парадоксальність сюжетної ситуації підкреслюється мовними парадоксами. Мораль казки Уайльда формує у вигляді блискучого парадоксу:

(7) «The secret of life is to appreciate the pleasure of being terribly, terribly deceived» (The Remarkable Rocket, p. 80).

Парадокс у прикладі (7) у тому, що поняття *pleasure* і *being terribly deceived* несумісні, Уайльд же говорить, що задоволення від того, що тебе одурюють, і є головним секретом життя. Повтор прийслівника *terribly* посилює ефект парадоксальності.

Парадоксальна сутність Уайльда-митця виявилась в своєрідності поезики його казок [1, с. 63]. У них сполучається несполучуване, неймовірне і недоступне: мрія і дійсність, дух і плоть. У казках Уайльда відчутна комічна парадоксальна основа, що виражається в сюжетних, логіко-мовних парадоксах і парадоксальних висловлюваннях:

(8) «One certainly suffers for being generous» (The Devoted Friend, p. 66).

У прикладі (8) розкривається несподівана істина, що людина може страждати від такої позитивної якості як щедрість.

Багато парадоксів Уайльда засновані на відході від загальноприйнятої думки, що підсилює суб'єктивність висловлювання:

(9) «It is very dangerous thing to know one's friends» (The Remarkable Rocket, p. 75).

(10) «...everybody in good society holds exactly the same opinions» (The Remarkable Rocket, p. 78).

У прикладах (9) і (10) Уайльд порушує семантичну сполучуваність компонентів висловлювання. Парадоксальність твердження полягає в тому, що прикметник *dangerous* не можна співвіднести з поняттям *to know a friend*, а до концепту *a good society* не входить поняття *exactly the same opinions*.

Висновки і пропозиції. Дослідження доводить, що прийом контрасту має іншу мовну природу, ніж прийом парадоксу. Якщо парадокс об'єднує суперечливі поняття і явища, то контраст, навпаки, розводить протилежності. Протиставлятися можуть не тільки окремі об'єкти, а цілий ряд відносно протилежних понять і ознак, що становлять єдине ціле і відповідають єдиному образу. У цьому випадку проста антитеза перетворюється на складну, розгорнуту. Зазвичай таке розгорнуте висловлювання створюється за рахунок включення ланцюжків визначень. Використання розгорнутої антитези дозволяє яскравіше актуалізувати несподіване у вже звичному явищі: дається парадоксальна теза, з якої робиться не менш парадоксальний висновок.

У досліджуваній темі головна увага приділялась аналізу стилістичних прийомів контрасту і парадоксу, зокрема в контексті загальних естетичних поглядів Уайльда. Виходячи з мети, було зібрано та узагальнено теоретичний матеріал з проблеми; через аналіз тенденцій англійської та світової літератури Вікторіанської епохи окреслено природу мовних та літературних явищ, що мають місце в творах Уайльда; виділено основні характеристики контрасту та парадоксу; проаналізовано приклади прийомів контрасту і парадоксу в оповідній прозі О. Уайльда і визначено їхні функції у творчості письменника.

Таким чином, можна стверджувати, що в ході дослідження був проведений аналіз механізмів створення і особливостей функціонування прийомів парадоксу і контрасту в англійській мові, їх ролі в оповідній прозі Уайльда з урахуванням емоційно-естетичної функції зазначених стилістичних засобів та виявлено їх зв'язок не тільки зі змістом конкретних художніх творів, але і з загальними теоретичними поглядами письменника.

Перспективами розвитку порушеної у дослідженні теми є детальне вивчення прийомів контрасту і парадоксу у оповідній прозі письменників англійської та американської концептосфери, зокрема сучасних (XX–XXI ст.), дослідження прийомів контрасту і парадоксу у різних інституційних дискурсах, у тому числі гумористичному.

Список літератури:

1. Акимов О. В. Этика и эстетика Оскара Уайльда: учеб. пособие / Акимов О. В.; под ред. Н. Я. Дьяконовой. – СПб.: Алетейя, 2008. – 192 с.
2. Аксельрод Л. Мораль и Красота в произведениях Оскара Уайльда / Л. Аксельрод. – Иваново-Вознесенск: Основа, 1923. – 324 с.
3. Киссел Ю. Я. Оказиональное использование фразеологических единиц в произведениях Б. Шоу и О. Уайльда / Ю. Я. Киссел. – Воронеж: Кварта, 1975. – 362 с.
4. Мартынова О. П. Контраст как семантико-функциональная основа художественного текста: на примере текста англоязычного короткого рассказа: дис. канд. филол. наук. 10.02.04 / Оксана Петровна Мартынова. – М., 2006. – 175 с.
5. Тимофеев Л. И. Словарь литературоведческих терминов / под ред. Л. И. Тимофеева, С. В. Тураева. – М.: Просвещение, 1974. – 487 с.
6. Оскар Уайльд – «принц парадоксов» / Оскар Уайльд (Oscar Wilde) // Статьи, [Электронный ресурс]. – режим доступа к ресурсу: <http://www.oscarwilde.ru/llb-ar-autname-990>

Список джерел ілюстративного матеріалу:

- The Devoted Friend: Fairy Tales by Oscar Wilde. – Moscow Progress Publishers, 1979. – 252 p.
The Happy Prince: Fairy Tales by Oscar Wilde. – Moscow Progress Publishers, 1979. – 252 p.

The Picture: Wilde, Oscar. The Picture of Dorian Gray. – Moscow Ikar Publisher, 2002. – 289 p.
The Remarkable Rocket: Fairy Tales by Oscar Wilde. – Moscow Progress Publishers, 1979. – 252 p.
The Young King: Fairy Tales by Oscar Wilde. – Moscow Progress Publishers, 1979. – 252 p.

Яловенко А.Д.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ КОНТРАСТА И ПАРАДОКСА В ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЙ ПРОЗЕ ОСКАРА УАЙЛЬДА

Аннотация

Работа посвящена анализу семантически и функционально подобных языковых явлений контраста и парадокса. Анализ проведен на примерах повествовательной прозы английского писателя Оскара Уайльда. Выделены специфические механизмы создания, конкретная семантика и особенности функционирования этих приемов. Учтены эмоционально-эстетические функции указанных стилистических средств. Выявлена их связь не только с содержанием конкретных художественных произведений, но и с общими теоретическими взглядами писателя.

Ключевые слова: контраст, парадокс, противоречие, стилистические приемы антонимии, контраста, оксюморона, парадокса.

Yalovenko G.D.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

STYLISTIC TECHNIQUES OF CONTRAST AND PARADOX IN THE NARRATIVE PROSE OF OSCAR WILDE

Summary

The article analyses semantically and functionally similar linguistic phenomena of contrast and paradox. Analysis is conducted with the examples from the narrative prose of Oscar Wilde, an English writer. Specific mechanisms of creation, specific semantics and features of these methods are highlighted. Emotional and aesthetic functions of these stylistic devices are taken into account. Their relations not only with the content of specific works, but also with the general theoretical views of the writer have been revealed.

Keywords: contradictions, contrast, paradox, stylistic devices of antonymy, contrast, oxymoron, paradox.